

УДК 821.161.2-3"18/19"

DOI 10.58423/2786-6726/2026-1-123-141

Надійшла до редакції: 20.11.2025

Схвалено до друку: 06.01.2026

Опубліковано: 30.01.2026

Кордонець Олександр, Чонка Тетяна

Мотив ескапізму в українській малій прозі кінця XIX – початку XX століть

1. Формулювання проблеми

Епоха зламу XIX – XX століть характеризувалася швидким розвитком промисловості, появою значної кількості наукових і технологічних винаходів, інтенсивною урбанізацією людського простору. Це призводило до пришвидшення ритму людського життя і відповідно до зростання внутрішньої напруги окремої особистості. Людина все більше віддаляється від природи і переживає різноманітні внутрішні кризові явища. Відповідно зростає прагнення втекти від світу, який видається безнадійним, штучним і ворожим, максимально ізолюватися від нього або ж переміститися у більш гармонійний світ природи.

Такі тенденції відобразилися і в літературі, зокрема в психологічній імпресіоністичній прозі *fin de siecle*, яка була орієнтована на занурення у внутрішній світ людини, фіксацію її найменших вражень, переживань, думок та емоцій. Цікавими в цьому контексті видаються новели Богдана Лепкого «Мій товариш», «Хочу писати» та Михайла Коцюбинського «Intermezzo», в яких предметом художньо-психологічного аналізу стає явище ескапізму як спроби уникнення цивілізаційних й урбаністичних викликів, намагання віднайти душевну рівновагу в більш ідилічному патріархальному світі або ж серед природи.

2. Аналіз досліджень

Обидва митці є відомими представниками раннього модернізму, уважними до віянь європейського мистецтва, прозаїками, що намагалися у своїй

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/1: 123–141.

новелістиці розкрити глибини людської свідомості, зафіксувати її найпотаємніші порухи, з'ясувати приховані мотиви поведінки. Безперечно, творчість обох прозаїків є добре вивченою. Певні аспекти генологічної, наратологічної, поетикальної специфіки новелістики Богдана Лепкого розглянуті у працях Н. Буркалець (Буркалець, 1999), М. Зушмана (Зушман, 2007), Ф. Погребенника, М. Ткачука (Ткачук, 2005), Н. Шумило (Шумило, 2003), О. Кордонця та В. Шетелі (Кордонець–Шетеля, 2024) тощо. Відповідно еволюція та ідейно-художні особливості малої прози Михайла Коцюбинського були предметом вивчення В. Агєєвої, М. Зерова, Н. Калениченко, Ю. Кузнецова (Кузнецов, 2021), С. Павличко, Я. Поліщука (Поліщук, 2010), Н. Шумило (Шумило, 2003) та багатьох інших літературознавців.

3. Мета статті

Однак попри значну увагу вчених до імпресіоністичної прози М.Коцюбинського та Б.Лепкого вважаємо дослідження видів ескапізму в новелістиці двох названих авторів у типологічному зіставленні малодослідженим та перспективним, оскільки це дозволить повніше розкрити оригінальність творчої манери кожного митця та іманентні особливості українського літературного процесу кінця XIX – початку XX століть. Саме в цьому вбачаємо актуальність нашого дослідження.

4. Методи й методика

При типологічному зіставленні новел Михайла Коцюбинського та Богдана Лепкого плідним вважаємо застосування тематично-проблемного критерію, який ми, до прикладу, вже застосовували раніше до новелістики Богдана Лепкого, аналізуючи його твори про тварин, для яких «характерне достовірне змалювання способу життя тварини, намагання реалістично передати її поведінку та хід мислення, зокрема у взаємодії з людьми» (Кордонець–Шетеля, 2024, с. 162), ще більш результативним цей підхід буде при типологічних зіставленнях. Крім цього, у статті застосовано поєднання елементи психоаналітичного методу (простеження взаємодії свідомості та підсвідомості персонажів, їх мотиваційної сфери), естетичного методу (оцінка новел з точки зору їх художньої вартості), герменевтичного методу (тлумачення смислів, закладених автором у тексті).

5. Виклад основного матеріалу

Загальновизнаної дефініції поняття «ескапізм» в науці та мистецтві не існує, проте були спроби узагальнити його основні ознаки та властивості.

Найдоцільніше розглядати його як певний збірний термін, що включає світоглядні, філософські, психологічні, мистецькі аспекти. Лексема «escape» має латинське походження, до англійської мови потрапила за посередництва французької. Складається вона з латинського префікса «ex» («вихід») та кореня «сарра» («плащ»). Символізм слова доволі очевидний: людина скидає свого плаща, залишає його позаду, наче звільняючись від соціальних очікувань та вимог, від своїх соціальних ролей, символом яких виступають наш одяг і плащ. З цих двох морфем утворилося середньовічне французьке слово «eschaper» (вибігти, втекти), а згодом англійське – «escape».

Відома лексикографічна праця «Cambridge English Dictionary» тлумачить ескапізм як своєрідний різновид психологічної допомоги, який дозволяє людині дистанціюватися від неприємних або нудних аспектів повсякденного життя, зазвичай за допомогою уяви або якоїсь діяльності. Водночас це діяльність, придатна для заміни іншої, цікавішої, але неможливої діяльності, і може проявлятися, серед іншого, у формі мислення або читання, а також здатна допомогти подолати депресію або загальний похмурий емоційний стан (URL1).

Інший тлумачний словник «Lexico» трактує аналізоване поняття як «спробу заспокоїтися та відвернути увагу від неприємних фактів реальності за допомогою якоїсь фізичної активності чи фантазії» (URL2). У таких дефініціях бачимо певну антитетичність між реальним життям та творчою уявою, що підтверджує й історик мистецтва Ернст Гомбріх, який відзначає наявність такої точки зору, що «у цьому світі тільки мистецтво може подарувати нам невелику мить досконалості, яку зазвичай називаємо «ескапізмом», «втечею» (Гомбріх, 2024, с. 501). Проте ескапізм – це не тільки фантазія або уява. Психологи Стенлі Коен та Ларі Тейлор називають ескапізмом будь-яку діяльність, яка принесе полегшення, заспокоєння серед щоденних обов'язків та рутини життя (Cohen-Taylor, 1992, с. 12). Така діяльність може бути позитивною та сприяти психологічному відновленню або одужанню.

Автор «Літературознавчої енциклопедії» Юрій Ковалів пропонує розрізняти поняття «ескапізму» (англ, escape: тікати) у вузькому значенні, як «втеча військовополонених із таборів під час Першої та Другої світових воєн» та у ширшому значенні – як «усунення від соціальної дійсності, громадського життя, від щоденної метушні, що, зокрема, притаманна і письменству. За фройдизмом, це може зумовлюватися подоланням чи сублимацією чуття провини» (Ковалів, 2007, с. 347). Ю. Кузнецов трактує ескапізм і як «прагнення втекти від дійсності, загальноприйнятих стандартів і норм суспільного життя» (Кузнецов, 2021, с. 39). Можемо стверджувати, що ескапізм – це багатогранне і різнобічне явище, яке було притаманне людству на різних етапах його розвитку і проявлялося в різних формах. В ескапізмі

простежуємо три складові: від чого тікає людина (1), куди вона тікає (2) та яким способом (за допомогою яких прийомів) вона тікає (3).

Прояви явища ескапізму спостерігаємо вже у міфології та перших релігійних текстах людства. До прикладу, засновник буддизму Будда був принцом Сіддхартхою, який у 29-річному віці, зіткнувшись із явищами старіння, хвороб та смерті, залишає родину, тікає від своїх вельможних обов'язків і шукає можливості присвятити життя чомусь більш корисному. Так само Ісус Христос теж відмовляється від теслярства і вирушає у подорож зі своїми учнями, щоби знайти самого себе. Такий спосіб втечі можемо трактувати як *внутрішній, релігійний* ескапізм. Чи не першим літературним зразком іншого виду ескапізму – *просторового* – є звіт Франческо Петрарки про сходження на гору Венту 26 квітня 1336 року, написаний у формі листа до його друга Діоніджі. Цей похід італійського автора не мав якоїсь конкретної практичної мети, це було свого роду спроба усамітнення для насолоди прекрасною природою. Зустрічаємо у світовому письменстві і ще один різновид ескапізму, який можемо назвати *уявним, внутрішнім*. Наприклад, у картинах та листах угорського художника-символіста Лайоша Гулачі неодноразово зустрічаємося з поняттям «Na'Conxуpaп» – ідеальним світом, створеним його уявою.

З наведених прикладів бачимо, що від самих початків творчої діяльності людини вона звертається до явища ескапізму. Але особливого розквіту цей мотив набуває саме в літературі епохи модернізму, зокрема і в українській.

Із відібраних нами для аналізу явища ескапізму новел хронологічно першою є твір Богдана Лепкого «Мій товариш», сюжет якого обертається навколо випадкової зустрічі двох давніх друзів, що давно не бачилися, – оповідача і священника Платоніда Якимчука. Богдан Лепкий застосовує характерну для митців-імпресіоністів автодієгетичну нарацію: події змальовуються крізь призму сприйняття оповідача, який водночас є їхнім учасником. Крім цього, автор також використовує прийом «твору в творі»: Якимчук розповідає власну історію, тому можна говорити про двох нараторів у тексті.

Композиційно новелу можна розділити на дві частини: перша з них – це розмова-дискусія двох приятелів, а друга – спогад-ретроспекція Якимчука, що носить монологічний характер. Цікаво, що в новелі прозаїк не відмовляється від зовнішньої сюжетності (це буде притаманне для пізніших новел), його новаторство криється передусім у розширенні проблематики (звернення до вічних філософських, психологічних проблем), у зміні підходів до змалювання станів душі персонажа, у спробі розкрити глибини підсвідомого, увага до якого є прикметною рисою імпресіонізму.

Головною в розкритті психіки Якимчука є друга частина, в якій присутні містичні елементи. Атмосфера загадки формується вже в першій частині через характеристику оповідачем свого товариша та опису несподіваної зміни, яка з ним трапилася. Виявляється, Платонід колись був гульвісою, зірвиголовою, не пропускав у місті жодної вечірки, постійно фліртував із дівчатами, увесь сенс життя вбачав у здобутках цивілізації, а на село до родичів не хотів їхати навіть на кілька днів. А тепер це священник у глухому подільському селі, веде невелике господарство, де все вирощене власними руками, хвалиться конюшиною та грушками.

У другій частині твору таємниця розкривається: Якимчук згадує події, що кардинально змінили його життя. Це був епізод на балу в рідному місті Н., де Платонід бачить свою колишню кохану із давнім суперником – молодим офіцером, із яким уже бився два роки тому на дуелі. Знервований герой покидає бал і зупиняється на ніч у готелі. Оскільки він все ще не байдужий до дівчини, його переповнюють неспокій, образа, суперечливі почуття, мучать ревності. Платонід надмірно збуджений, він перебуває на межі нервового зриву. Щоб якнайточніше відтворити стан персонажа в критичній ситуації перенапруження, показати взаємодію свідомості і підсвідомості, автор використовує прийом сну.

К.-Г. Юнг твердить, що підсвідомість людини є активною постійно, але процеси підсвідомості найчастіше з'являються на поверхні свідомості у двох випадках: або коли людина спить і є ментально пасивною або ж коли вона збуджена, перебуває в стані афекту (Юнг, 1996, с. 171). Це твердження перегукується із теорією А. Бретона, який поділяє думку, що існує інший світ. Він завжди поруч з нами, в нас. Цей світ загадковий, химерний, але реально існуючий, – сновидіння. Саме в ньому містяться відгадки питань, над якими людство весь час ламає голову (Бретон, 1986, с. 48).

Під час сну в екзальтованій психіці Якимчука виникають містичні сюрреалістичні видіння, стан персонажа передається окремими штрихами через короткі, уривчасті речення: *«Не тямлю нічого. Забуваю навіть, де я і що зі мною. Здається мені, що готель враз зі мною їде, що я дивлюся крізь вікно і виджу безліч гуляючих пар, що вітер грає вальця... Повіяв вітер, розійшовся дим. Я бачу, як просто на мене гонить шалений поїзд. Вихопився із шин і вганяє по пустих пустахах. А довкола нього хмари диму, а в димі безліч пар і вітер грає вальця. Тікай!... І я зриваюся, протираю очі і хочу встати»* (Лепкий, 1991, с. 503). Однак видіння не закінчуються і наяву. Перед очима героя виникає старець, що промовляє дивні слова: *«От тут, на тім самім ліжку знайшли «його». Лежав так само, як ти, лиш нога звисала на долівку. Мав такі самі мутні очі, таке прив'яле лице, лиш на грудях мав червону квітку»* (Лепкий, 1991, с. 503).

Автодієгетичний тип нарації дозволяє зафіксувати ті враження, які виникають на рівні підсвідомості. Автор передає стан героя «на межі» (межова ситуація), коли процеси, що відбуваються у підсвідомості, значно активізуються, виходять нагору. Незрозумілі, на перший погляд, видіння, враження Платоніда мають глибокий смисловий підтекст і пов'язані з внутрішніми процесами, інстинктивним відчуттям небезпеки. Похмура атмосфера, вітер, дим, «шалений» поїзд – все ніби попереджає про трагедію, застерігає від чогось. Природно, що першою думкою, яка зринає в героя, є «Тікай!». Якимчук поспіхом залишає готель, а всього через кілька годин дізнається, що на тому самому місці в його колишньому номері застрелився його «суперник» – молодий поручик. Отже, Платонід бачив «віщий» сон, який пророкував майбутню подію.

Як зазначає Н. Шумило, «поява привида та «двійника» в коханні, який містично помер замість Платоніда Якимчука, привела до повного переродження останнього: з першого гульвіси міста людина стає релігійним шанувальником всесвіту. У даному випадку «перелицювання» людської подоби сприяє духовному одужанню (Шумило, 2003, с. 256). Простежуємо використання в новелі мотиву середньовічного готичного фавбу, в якому привид скеровує героя на праведний шлях. Цікаво, що застосування подібного прийому відбулося і в ще одному творі раннього модернізму – новелі Івана Франка «Терен у нозі».

Таким чином, унаслідок тривалих роздумів, пошуку свого місця у світі, прагнення осмислити таємниці життя Платонід здійснює свій екзистенційний вибір – він тікає від комфортного, багатого на розваги міського життя, знаходить сенс існування у поверненні до природи та релігійності. *«Мені здавалося, що той чоловік зробив мені місце, що уступився з моєї дороги, забираючи з собою якусь велику, дуже страшну тайну. ...Я перебував той великий проклин, який кидає природа на своїх марнотратних дітей, на тих, що виреклися її і пішли шукати інших богів. Я вернувся до неї в покорі, як марнотратний син»* (Лепкий, 1991, с. 506), – ділиться найсокровеннішим Якимчук із товаришем. Тепер він навчився чути природу, спілкуватися з нею: *«А весною, як кожне деревце вкривається цвітом, а земля встелиться травой, я цілими вечорами пересиджую на лавочці, яку власними руками зробив і поставив. Кожне дерево живе і говорить до тебе. ...Але де вам до того! Вам електрика, самоходи, штука, газети...Марнотратні сини!»* (Лепкий, 1991, с. 496). Таким чином, бачимо чітке протиставлення: життя серед природи відповідно до її законів і життя серед досягнень цивілізації.

Відзначимо, що суттєву роль для розуміння емоційного стану персонажів відіграють пейзажні картини. Наприклад, експозиційний

пейзаж: «Направо й наліво лан золотого вівса хвилює злегенька, ...над ним небо таке синє, як волошки, велике й глибоке. ...Назустріч голубому блакитові біжить широка дорога, прибрана пахучою материнкою і червоними маками. ...Під вечір небо біліє, ...вечірній смуток сідає на землю, і з придорожніх хрестів щирить до тебе свої білі зуби. ...Аж ось перед тобою хмара, якби поїзд переїхав та пустив гриву диму. А з тої хмари виринає безліч ніг, тулівів, голов – це діти женуть товар у село» (Лепкий, 1991, с. 494).

У цій картині спостерігаємо характерні художні засоби, які застосовували імпресіоністи: багата кольорова палітра (золотистий, синій, червоний, білий кольори); півтони (блакитний, сірий присмерк); пленеризм, зображення побаченого крізь рух повітря, туман, куряву (хмара пилюки, яку здіймає худоба), відтворення природи в русі, динаміці, що в сукупності дає не тільки уявлення про краєвиди Поділля, але й передає почуття оповідача, його елегійний настрій, замилювання рідною природою. Ці пейзажі багатші, барвистіші, ніж у ранніх творах Б. Лепкого, де часто переважає якийсь один колір з відтінками.

Порівняймо наведений уривок із пейзажем у новелі «Intermezzo»: «На небі сонце – серед нив я. ...Гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками згуків. ...Тихо пливе блакитними річками льон. ...А там ячмінь тче з тонких вусів золотий серпанок. ...Мене спиняє біла піна гречок, запашина, легка. Просто під ноги лягла співуча арфа й гуде на всі струни. ...Раптом все гасне, вмирає. ...хмарка. Одна хвилинка темного горя – і вмиє усміхнулось... (Коцюбинський, 1979, с. 236–237)». Тут та ж кольорова гама (щоправда, багатша), півтони, світлотінь. Однак у Коцюбинського, на відміну від Лепкого, одночасно фіксуються не тільки зорові, а й чуттєві (запах), тактильні (дотик) і слухові (згуки вітру, співуча арфа) враження, він більш гармонійно поєднує в єдину цілість усі відчуття героя, тонше відтворюючи нюанси його настрою.

Новела «Мій товариш» засвідчує тенденцію Б. Лепкого до інтелектуалізації прози, яка пізніше найбільше проявиться у його повістях з життя інтелігенції. Іноді герої письменника є втіленнями певних трансцендентних, філософських ідей, які вони відстоюють у численних діалогах. Початок новели цілком реалістичний, однак дискусія Якимчука з оповідачем, його розповідь про пережите переводять читача в ідеальний філософський (ірреальний) вимір, що надає творові параболічного характеру, глибинного філософського звучання. Зокрема, в новелі «Мій товариш» знайшло відображення загальне розчарування епохи зламу століть у здобутках цивілізації, розуміння, що технічні досягнення не здатні забезпечити щастя людини, а навпаки – роблять людину все самотнішою, тобто прагнення до ескапізму. Саме такі погляди висловлює

Платонід («Що мені з того, що я можу сісти і поїхати до Парижа або до Лондона, коли там і всюди стріну ту саму людську біду? Що мені з того, що я пізнаю будову сонячної системи і склад людської крові і природу клітин, коли вони не дадуть мені відповіді на основні питання про наше життя, про його ціль та ідею»), який не поділяє захоплення оповідача найновішими здобутками техніки, науки й відстоює ідею втечі до природи, до гармонійного життя на її лоні. Отже, у новелі «Мій товариш» спостерігаємо поєднання просторового (втеча з міста в село) і релігійного внутрішнього (переосмислення свого призначення у житті) ескапізму.

Інший вид ескапізму, пов'язаний із неповторністю творчої особистості, її кризовим станом розкривається в ліричній мініатюрі Богдана Лепкого «Хочу писати» (1903). Це фрагмент безпосереднього людського переживання, оповитого сумовитим ліричним серпанком. Провідним мотивом, який створює настроєвість, є контраст між гамірним містом і сільською природою, коли «протиставляється дисгармонія життя як такого і умиротвореність світу природи» (Ляхова, 1993, с. 72).

У творі відбилася загальна тенденція усієї світової літератури, яка особливо загострилася в перші роки ХХ століття. Філософське обґрунтування проблеми протиставлення міського життя і природи дали А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, О. Шпенглер, а також А. Бергсон, палкий і пристрасний апологет природного існування людини. Головною причиною негативного душевного стану людини філософ вважав втрату зв'язку з природою. Зосереджуючись у містах, людство, на думку А. Бергсона, все далі й далі відходить від природи, перестає жити за її орієнтирами (Бергсон, 2002, с. 38). Ці думки повторюються у творчості різних митців, особливо загострюючись в імпресіоністів. Їхні герої часто оселяються серед незайманої природи або принаймні мріють на короткий час вирватися ближче до природи (наприклад, у романі Кнута Гамсуна «Пан»).

Атмосфера міста не дає ліричному героєві мініатюри «Хочу писати» змоги зосередитися на творчості: «Переді мною лист білого паперу. Хочу писати – вулиця не дає (Ляхова, 1993, с. 71)». Автор використовує композиційне обрамлення: фраза «Хочу писати – вулиця не дає», повторюючись кілька разів, надає твору ритмічності, стає лейтмотивом і набуває глибинного значення.

Маємо вихідний емоційний момент: ліричний герой відчуває втому й дискомфорт у гамірному міському житті, яке вривається до нього через вікно. Це відчуття дискомфорту зумовлене звуковими дисонансами, що є типовою ознакою мегаполіса. Тому сприйняття вуличного життя героєм-оповідачем відбувається через слухові образи, подані імпресіоністично, через суб'єктивні враження: «трамвай торохтить – утікай, бо переїду»,

поїзд гучно біжить, діти «до підшов коліщата вчепили, по асфальтах біжать, собак дразнять, попід небо голосами деруться. Перекричати хочуть і трамвай, і поїзд, і сапання кораблів на річці» (Ляхова, 1993, с. 71).

Головний мотив «Хочу писати» близький до проблематики новели М. Коцюбинського «Intermezzo» (1908): герої обох творів відчувають надмірний тиск міського життя. У новелі «Intermezzo» «моя утома» навіть винесена до переліку персонажів твору. Як слушно зауважує Ю.Кузнецов, це «не фізична утома, ...і не психічна утома від монотонної праці... Це постійний моральний біль від страждання людей, які знаходяться в рабстві, яких знищують, як тварин. Цей біль настільки в'ївся в серце, шкіру, кожну клітину героя, що він не в змозі його витримувати, він заганяє кудись цей біль подалі в душу, щоб не чути його» (Кузнецов, 2021, с. 108). Ліричний герой М.Коцюбинського зізнається, що його втома – це «жах, який висмоктав з мене всю кров» (Коцюбинський, 1979, с. 230)

Щоб урівноважити стомлену душу, ліричний герой фрагменту Б. Лепкого, як і персонаж новели «Intermezzo», переноситься до світу природи, але, на відміну від героя М.Коцюбинського, тільки подумки. Наймилішим для нього є рідне Поділля. У сприйнятті природи переважають зорові образи, насичені яскравою кольоровою палітрою: небо «велике, погідне», синє-синє; стерня – густа, золотиста, ліс бачиться герою-митцю тонкою фіолетовою смужкою між стернею і небом, доріжка «блисуча, як ремінь». У цьому уривку автор виступає художником-імпресіоністом із властивою йому кольоровою гамою (переважання синіх, золотистих та зелених барв), увагою до пів тонів (синя смужка неба поступово переходить у фіолетову смужку лісу, а потім у золотисту стерню). Колористичні деталі набувають символічного значення, що характерне для поезики імпресіонізму, який, по суті, є перенесенням зображальних засобів одного виду мистецтва – образотворчого, у сферу іншого виду мистецтва – словесного. Фактично йдеться про синтез мистецтв: у творі Б. Лепкий використовує прийоми живопису, колористичні ефекти для відтворення емоційного стану героя. Так, бездонна і така недосяжна синява неба символізує пориви душі ліричного героя до прекрасного, а також елегійний смуток. Небо від землі у сприйнятті оповідача відділяється тільки тонкою смужкою фіолетового лісу, який, таким чином, уособлює певну межу між двома світами. Ліс – це також щось таємниче, невідоме, що насторожує і хвилює.

Б. Лепкий змальовує настрій ліричного героя у динаміці, еволюції, передає зростання емоційної напруги, жаль героя-оповідача за чимось безповоротно втраченим. Імпресіоністична колористика твору поєднується з міфологічним прийомом одухотворення. В уяві оповідача оживає стежка, що веде до таємничого лісу і здатна багато чого розповісти («Вона все знає.

І хто в село поїхав, і кого на цвинтар повезли, і кого блуд цієї ночі чіпався») (Ляхова, 1993, с. 71). Автор, створюючи персоніфікований образ осені, вдається до оригінальної, символістичної тропіки: осінь ввижається ліричному героєві спочатку березою, що мандрує по полю, а далі – в образі вродливої дівчини: *«Вишивана сорочка, на шиї коралі, в волоссю полинялі квітки. Ніби сонна їде, ніби нічого не чує, – крім власного жалю. Жалю за літом, палким, як кохання, за літом, що скоро минуло»* (Ляхова, 1993, с. 72). Така ускладнена символіка у змалюванні осені надає цьому образу глибокого філософського виміру: це не тільки улюблена пора року письменника, а й символ плінності життя, туги за рідним і далеким, мрії про особисте щастя, яка втілюється в непогамовному бажанні *«дихнути запахом скошеного сіна і відцвілих квіток і недопрійаних снів»* (Ляхова, 1993, с. 72).

Ліричний герой «Intermezzo» також «намагається знизити ступінь дисонансу за рахунок ескапізму – втечі з тієї суспільної атмосфери, яка породжує цей дисонанс» (Кузнецов 2021, 109). Він тікає з міста, не маючи сил переносити життєву кривду, брехню газет, суспільну лицемірність, фальш та жорстокість: *«Я здригався, коли чув за собою тінь від людини, і з огидою слухав ревучі потоки людського життя, що мчали назустріч, як дикі коні, з усіх городських вулиць»* (Коцюбинський, 1979, с. 233).

Опинившись на селі в порожньому маєтку, герой Коцюбинського отримує можливість насолоджуватися красою степової природи, без поспіху й подразників міркувати та мріяти. За влучним спостереженням Я. Поліщука, у новелі «постійно змінюються реєстри, що добре ілюструє симфонізм світосприймання письменника, у свідомості якого водночас живе розмаїття образів, думок та асоціацій» (Поліщук, 2010, с. 118).

Бачимо, що психічна структура героїв обох творів схожа, авторам вдалося майстерно розкрити поєднання різноманітних свідомих та підсвідомих чинників у душі персонажів-митців, зміну їхнього емоційного стану. Але якщо у героя Богдана Лепкого асоціативний ряд розгортається лише в уяві (а відповідно протікає швидше), то в персонажа Михайла Коцюбинського потік думок формується неспішно під впливом побаченого під час прогулянок протягом довшого часу: *«Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налитой зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких, водять мене по нивах, а ними котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремих світ...»* (Коцюбинський, 1979, с. 236).

У мініатюрі «Хочу писати» Б. Лепкий розкриває неповторність внутрішнього світу митця, відтворює складний світ його душі, де тонко й болісно переплетені різні емоції. Адже людська душа – це частина космосу, природи, саме в душі на емоційному рівні відображаються зміни часу,

стану, перехід від життя до смерті, всі процеси, що відбуваються в природі. Глибше відчуває свій зв'язок з природою саме творча, емоційна натура (її душа – це своєрідний мікрокосмос, органічна складова макрокосмосу). Архетипні уявлення про одухотвореність природи, нерозривний зв'язок з нею знайшли у Б. Лепкого своєрідне втілення. В епізоді зустрічі осені з оповідачем автор, можливо, розкриває космічну функцію митця як особи, що вербалізує почуття природи, яка залежить від людини і в той же час прагне розбудити в ній те, що спонукає чинити добро. Отже, космічна функція природи і творчої душі збігається: закликати людину до гармонійного життя серед природи. У цьому плані стає зрозумілою і назва твору – «Хочу писати»: писати, щоб втілити у життя гармонію.

Зрозуміти внутрішній механізм виникнення творчих імпульсів у митця допомагають і здобутки фрейдівського психоаналізу, концепції якого поширилися у Західній Європі на початку XX ст. приблизно в час написання мініатюри Б. Лепкого, тож не виключено, що письменник був знайомий із працями відомого психіатра. Одним із основних понять, якими оперував З. Фройд, є поняття фантазування – «психічної діяльності, спричиненої внутрішнім потягом до задоволення несвідомого бажання шляхом створення образних уявлень» (Зборовська, 2003, с. 91). Як стверджує З. Фройд, митці – це здебільшого інтроверти, схильні до фантазування. Саме вони найчастіше витворюють уявний світ і занурюються в нього, шукаючи прихистку від жорстоких реалій зовнішнього, реального світу: «Митець вдається до світу фантазій, не вдовольняючись дійсністю, способами і об'єктами задоволення, які вона може дати» (Зборовська, 2003, с. 93). Саме в уявному світі він може реалізувати свої інтереси та прагнення. Але щоб цей психічний процес не зайшов надто далеко і не перетворився на невроз (до якого митці також схильні), письменник, на думку австрійського психіатра, повинен написати твір, розв'язавши таким чином кризову психічну ситуацію.

У поезії в прозі «Хочу писати» спостерігаємо саме таку втечу оповідача-письменника від дійсності в уявний світ, створений ним самим. Нового наповнення у світлі фрейдівської концепції набуває назва твору: вона втілює підсвідоме бажання митця вилити свої почуття на папері, щоб перемогти кризовий емоційний стан, тобто фактично йдеться про спробу своєрідної психотерапії.

Як і мініатюра «Хочу писати» Б. Лепкого, новела «Intermezzo» розкриває «драму письменника, який важко долає свою внутрішню кризу, вичерпаність сил та відсутність натхнення до творчості. ...Терапевтична дія забезпечується не лише спогляданням чудової природи, а й осмисленням попереднього досвіду та позбавленням од певних фобій, що видаються

нав'язливими» (Поліщук, 2010, с. 119). Багаті на колір та звуки ниви під яскравим сонцем поступово наповнюють спокоєм та гармонією душу митця. Природа зцілює його, він стає готовим повернутися до міста, але сприймає цей обов'язок не з фаталізмом або приреченістю, а з відповідальністю, що відповідає його поглядам і переконанням. За твердженням Ю.Кузнецова, кульмінацією цього зцілення є спостереження за піснею жайворонка: *«Сіра маленька пташка, як грудка землі, низько висіла над полем. Тріпала крильми на місці напружено, часто і важко тягнула вгору невидиму струну від землі аж до неба. Струна тремтіла й гучала. Тоді, скінчивши, падала тихо униз, натягала другу з неба на землю. Єднала небо із землею в голосну арфу і грала на струнах симфонію поля. Се було прекрасно»* (Коцюбинський, 1979, с. 241). На думку вченого, у новелі спостерігаємо своєрідний катарсис героя, вивільнення травмуючого фактора з підсвідомості і «свідома його обробка» (Кузнецов, 2021, с. 113).

6. Висновки

Таким чином, мотив ескапізму набуває популярності та нових проявів в українській малій прозі кінця XIX – початку XX століття. Персонажами новел Богдана Лепкого та Михайла Коцюбинського стають схильні до рефлексій представники інтелігенції та мистецтва, люди з глибинною організацією роботи психіки, які переживають кризові стани. У новелі «Мій товариш» герой внаслідок містичного видіння переживає розчарування у міській цивілізації та втікає до села, щоби жити в гармонії з первозданною природою та надати нового сенсу своєму життю. Цей вид втечі можемо трактувати як поєднання просторового та внутрішнього релігійного ескапізму. У мініатюрі «Хочу писати» та новелі «Intermezzo» ліричними героями є митці, що переносяться до світу природи задля відновлення душевної рівноваги та подолання кризового стану. У цих творах втеча має тимчасовий характер. Герой «Хочу писати», переживаючи кризу творчості, тікає в уяві до прекрасної таємничої природи (це зразок внутрішнього уявного ескапізму з метою подолання творчого виснаження), а персонаж «Intermezzo» долає внутрішню кризу завдяки перебуванню на самотині серед степових пейзажів та витісненню травмуючих факторів із підсвідомості (це зразок просторового ескапізму з психотерапевтичною метою). Проблематика аналізованих новел засвідчує небайдужість авторів до найновіших філософських течій Європи, прагнення митців творити у руслі модерної європейської літератури.

Література

1. Бергсон Анрі 2002. Вступ до метафізики (уривки). В: *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис.
2. Бретон Андре 1986. Маніфест сюрреалізму. В: *Називати речі своїми іменами: програмні виступи майстрів західноєвропейської літератури XX ст.* Київ: Дніпро.
3. Буркалець Наталія 1999. *Поетика малої прози Богдана Лепкого: автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.* Київ.
4. Гомбріх Ернст 2024. *Оповідь про мистецтво.* Київ: Arthuss.
5. Зборовська Ніла 2003. *Психоаналіз і літературознавство.* Київ: Академвидав.
6. Зушман Михайло 2007. *Мала проза Богдана Лепкого в контексті західноукраїнської новелістики кінця XIX – початку XX століття: Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.* Кіровоград.
7. Ковалів Юрій 2007. *Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Том 1.* Київ: Видавничий центр «Академія».
8. Кордонець Олександр – Шетеля Віктор 2024. Жанр анімалістичного оповідання у малій прозі Богдана Лепкого. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* 3/1: с. 152–165. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2024-1-152-165>
9. Коцюбинський Михайло 1979. *Твори: У 3 т. Т. 2. Оповідання (1901–1909).* Київ: Дніпро.
10. Кузнецов Юрій 2021. *Михайло Коцюбинський і класичний психоаналіз (елементи когнітивної поетики).* Київ: Либідь.
11. Лепкий Богдан 1991. *Твори: У 2 т. Т. 1: Поетичні твори. Прозові твори.* Київ: Дніпро.
12. Поліщук Ярослав 2010. *І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський. Літературний портрет.* Київ: ВЦ «Академія».
13. Ткачук Микола 2005. *Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого.* Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет.
14. Шумило Наталя 2003. *Під знаком національної самобутності (Українська художня проза та літературна критика кінця XIX – поч. XX століття).* Київ: Задруга.
15. Юнг Карл-Густав 1996. *Психоаналіз і мистецтво.* Київ: REFL-book.
16. Cohen, Stanley – Taylor, Laurie 1992. *Escape attempts: The theory and practice of resistance to everyday life.* New York: Routledge.
17. URL1: *Cambridge English Dictionary Online.* Escapism. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/escapism> (Дата звернення: 08.11.2025).
18. URL2: *Lexico Dictionaries Online – English.* Escapism. <http://www.lexico.com/definition/escapism> (Дата звернення: 08.11.2025).

References

1. Bergson, Henri 2002. *Vstup do metafiziky (uryvky)* [Introduction to metaphysics (excerpts)]. In: *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiya svitovoji literaturno-krytychnoji dumky* / Za red. M. Zubryckoji. Lviv: Litopys. (In Ukrainian)
2. Breton, André 1986. *Manifest siurrealizmu* [Surrealism manifesto]. In: *Nazyvaty rechi svoimy imenamy: prohramni vystupy majstriv zahidnoyevropeiskoyi literatury XX st.* Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
3. Burkalets, Nataliia 1999. *Poetyka maloi prozy Bohdana Lepkoho* [Poetics of short prose by Bohdan Lepky]. Kyiv. (In Ukrainian)
4. Gombrikh, Ernst 2024. *Opovid pro mystectvo* [History of art]. Kyiv: Arthuss. (In Ukrainian)
5. Zborovska, Nila 2003. *Psykhoanaliz i literaturoznavstvo* [Psychoanalysis and literary studies]. Kyiv: Akademvydav. (In Ukrainian)
6. Zushman, Mykhailo 2007. *Mala proza Bohdana Lepkoho v konteksti zakhidnoukrainskoi novelistyky kintsia XIX – pochatku XX stolittia* [Bohdan Lepky's short prose in the context of Western Ukrainian short fiction of the late 19th and early 20th centuries]. Kirovohrad. (In Ukrainian)
7. Kovaliv, Yurii 2007. *Literaturoznachcha entsyklopediia: U dvoh tomah. Tom 1.* [Encyclopedia of literary studies: in two volumes. Volume 1]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia». (In Ukrainian)
8. Kordonets, Oleksandr – Shetelia, Viktor 2024. *Zhanr animalistychnoho opovidannia u malii prozi Bohdana Lepkoho* [The genre of animalistic stories in Bohdan Lepky's short prose]. *Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica* 3/1: c. 152–165. <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2024-1-152-165> (In Ukrainian)
9. Kotsiubynskyi, Myhajlo 1979. *Tvory: U 3 t. T.2. Opovidannia (1901–1909)* [Works: In 3 Volumes. Vol. 2. Short Stories (1901–1909)]. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
10. Kuznecov, Yurii 2021. *Myhajlo Kotsiubynskyi i klasychnyi psykhoanaliz (element kohnityvnoi poetyky)* [Mykhailo Kotsiubynskyi and classical psychoanalysis (elements of cognitive poetics)]. Kyiv: Lybid. (In Ukrainian)
11. Lepky, Bohdan 1991. *Tvory: U 2 t. T.1.: Poetychni tvory. Prozovi tvory* [Works: In 2 Volumes. Vol. 1: Poetical Works. Prose Works.]. Kyiv: Dnipro. (In Ukrainian)
12. Polishchuk, Yaroslav 2010. *I kata, I heroya vin liubyv...Myhajlo Kotsiubynskyi. Literaturnyj portret* [He loved both the executioner and the hero...Mykhailo Kotsiubynsky. Literary portrait]. Kyiv: «Akademia». (In Ukrainian)
13. Tkachuk, Mykola 2005. *Modernistskyi dyskurs liryky ta novel Bohdana Lepkoho* [Modernist discourse in the lyrics and short stories of Bohdan Lepky]. Ternopil: Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet. (In Ukrainian)
14. Shumylo, Natalia 2003. *Pid znakom natsionalnoi samobutnosti (Ukrainska khudozhnia proza ta literaturna krytyka kintsia XIX – poch. XX stolittia)* [Under the sign of national identity (Ukrainian fiction and literary criticism of the late 19th – early 20th century)]. Kyiv: Zadruha. (In Ukrainian)
15. Jung, Carl Gustav 1996. *Psykhoanaliz i mystectvo* [Psychoanalysis and art]. Kyiv: REFL-book. (In Ukrainian)

16. Cohen, Stanley – Taylor, Laurie 1992. *Escape attempts: The theory and practice of resistance to everyday life*. New York: Routledge.
17. URL1: *Cambridge English Dictionary Online*. Escapism. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/escapism> (Accessed: 08.11.2025).
18. URL2: *Lexico Dictionaries Online – English*. Escapism. <http://www.lexico.com/definition/escapism> (Accessed: 08.11.2025).

Мотив ескапізму в українській малій прозі кінця XIX – початку XX століть

Кордонець Олександр, кандидат філологічних наук, доцент. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. kordonets.oleksandr@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-4298-6096.

Чонка Тетяна, кандидат філологічних наук, доцент. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра філології, доцент. chonka.tetyana@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5567-813X.

У статті зроблено спробу типологічного зіставлення мотиву ескапізму та його різновидів у новелах двох представників української імпресіоністичної малої прози межі століть – Богдана Лепкого та Михайла Коцюбинського. З'ясовано, що ескапізм – це багатогранне і різнобічне явище, яке було притаманне людству на різних етапах його розвитку і проявлялося в різних формах. Його можемо трактувати як фантазію чи мрію з метою втечі від соціальної реальності або ж будь-яку діяльність, яка приносить полегшення, заспокоєння серед щоденних обов'язків та рутини життя. Така діяльність може бути позитивною та сприяти психологічному відновленню або одужанню. Виявлено, що в ескапізмі як явищі простежуються три складові: від чого тікає людина (1), куди вона тікає (2) та яким способом (за допомогою яких прийомів) вона тікає (3). Особливо популярним мотив ескапізму стає наприкінці XIX – на початку XX століття – в епоху кардинального оновлення європейської, у тому числі й української літератури, у час змін у художньому мисленні та сприйнятті світу, коли відбувалося активне розширення тематики та проблематики малої прози, зростала увага до внутрішнього світу людини.

Простежено, що у новелі «Мій товариш» Богдана Лепкого розкрито історію повного переродження головного героя Платоніда Якимчука, який був першим гульвісою в місті та прихильником комфортного цивілізаційного життя, однак внаслідок містичного видіння, «віщого» сну, в якому стає свідком смерті свого суперника в коханні, кардинально змінюється, переїжджає в глухе село, де стає священником, критиком відірваності людини від природи та релігійності. Новела побудована за принципом контрасту

З'ясовано, що мініатюра «Хочу писати» Богдана Лепкого та новела «Intermezzo» Михайла Коцюбинського мають схожу проблематику, тип героя та настроєву палітру. Головні персонажі обох творів переживають творчу кризу, зумовлену різними причинами, однак ескапізм стає для них своєрідним психоаналітичним способом духовного одужання, відновлення душевної рівноваги.

Зроблено висновок, що мотив ескапізму набуває популярності та нових проявів в українській малій прозі кінця XIX – початку XX століття. Персонажами новел Богдана Лепкого та Михайла Коцюбинського стають схильні до рефлексій представники інтелігенції та мистецтва, люди з глибинною організацією роботи психіки, які переживають кризові стани. У новелі «Мій товариш» герой внаслідок містичного видіння переживає розчарування у міській цивілізації та втікає до села, щоби жити в гармонії з первозданною природою та надати нового сенсу своєму життю. Цей вид втечі можемо трактувати як поєднання просторового та внутрішнього релігійного ескапізму. У мініатюрі «Хочу писати» та новелі «Intermezzo» ліричними героями є митці, що переносяться до світу природи задля відновлення душевної рівноваги та подолання кризового стану. У цих творах втеча має тимчасовий характер. Герой «Хочу писати», переживаючи кризу творчості, тікає в уяві до прекрасної таємничої природи (це зразок внутрішнього уявного ескапізму з метою подолання творчого виснаження), а персонаж «Intermezzo» долає внутрішню кризу завдяки перебуванню на самотині серед степових пейзажів та витісненню травмуючих факторів із підсвідомості (це зразок просторового ескапізму з психотерапевтичною метою). Проблематика аналізованих новел засвідчує небайдужість авторів до найновіших філософських течій Європи, прагнення митців творити у руслі модерної європейської літератури.

Ключові слова: ескапізм, модернізм, психологізм, мала проза, імпресіонізм, філософська проблематика, українська література.

The motif of escapism in the Ukrainian short prose of the late 19th and early 20th centuries

Oleksandr Kordonets, candidate of philological sciences, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, associate professor. kordonets.oleksandr@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-4298-6096.

Tetiana Chonka, candidate of philological sciences, associate professor. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of Philology, associate professor. chonka.tetyana@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5567-813X.

The article attempts a typological comparison of the motif of escapism and its varieties in the novellas of two representatives of Ukrainian impressionistic short prose at the turn of the twentieth century – Bohdan Lepky and Mykhailo Kotsiubynsky. It is shown that escapism is a multifaceted and versatile phenomenon inherent in humanity at different stages of its development and manifested in various forms. It can be interpreted as a fantasy or dream aimed at escaping social reality, or as any activity that brings relief and calmness from everyday duties and routine. Such activity may be positive and contribute to psychological recovery. It is argued that escapism as a phenomenon has three components: what a person is

escaping from (1), where he or she is escaping to (2), and how this escape is carried out (by what means or techniques) (3).

The motif of escapism became especially prominent in the late nineteenth and early twentieth centuries, during the period of radical renewal of European, including Ukrainian, literature, marked by changes in artistic thinking and world perception, the expansion of themes and problems in short prose, and the growing attention to the inner world of the individual.

It is demonstrated that the theme of the complete spiritual rebirth of the protagonist, Platonid Yakymchuk – formerly a reveler and admirer of a comfortable urban civilization – is realized in Bohdan Lepky's novella "Мій товариш" [My Comrade]. As a result of a mystical vision, a "prophetic" dream in which he witnesses the death of his rival in love, the hero undergoes a radical transformation: he moves to a remote village, becomes a priest, and turns into a critic of human alienation from nature and religion. The novella is constructed on the principle of contrast.

It is also shown that the miniature "Хочу писати" [I Want to Write] by Bohdan Lepky and the novella "Intermezzo" by Mykhailo Kotsiubynsky reveal similar problems, character types, and emotional atmospheres. In both works, the protagonists experience a creative crisis caused by different circumstances, and escapism functions as a kind of psychoanalytic strategy of spiritual healing and restoration of mental balance.

The study concludes that the motif of escapism gains particular significance and new forms of manifestation in Ukrainian short prose of the late nineteenth and early twentieth centuries. The characters of Lepky's and Kotsiubynsky's novellas are representatives of the intelligentsia and the artistic milieu, inclined to reflection and possessing a complex psychological organization, who experience states of crisis. In "My Comrade", the hero, as a result of a mystical vision, becomes disillusioned with urban civilization and escapes to the countryside in search of harmony with pristine nature and a new meaning of life; this type of escape may be interpreted as a combination of spatial and internal religious escapism. In "I Want to Write" and "Intermezzo", the lyrical protagonists are artists who turn to nature in order to restore mental equilibrium and overcome a crisis. In these works, the escape is temporary. The hero of "I Want to Write", suffering from creative exhaustion, escapes in his imagination into the mysterious beauty of nature (an example of internal, imaginary escapism), while the protagonist of "Intermezzo" overcomes his inner conflict through solitude in the steppe landscape and the displacement of traumatic factors from the subconscious (an example of spatial escapism with a psychotherapeutic function). The problems raised in the analyzed novellas testify to the authors' interest in contemporary European philosophical trends and to their aspiration to create in the spirit of modern European literature.

Keywords: *escapism, modernism, psychologism, short prose, impressionism, philosophical issues, Ukrainian literature.*

Az eszképzizmus motívuma a 19. század végi és a 20. század eleji ukrán kisprózában

Kordonec Olekszandr, a filológiai tudományok kandidátusa, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, docens. kordonets.oleksandr@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-4298-6096.

Csonka Tetyána, a filológiai tudományok kandidátusa, docens. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, docens. chonka.tetyana@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-5567-813X.

A tanulmány tipológiai összehasonlítást végez az eszképzizmus motívuma és annak változatai között a századforduló ukrán impresszionista kisprózájának két képviselője, Bohdan Lepkij és Mihajlo Kocjubinszkij novelláiban. Bemutatásra kerül, hogy az eszképzizmus mennyire sokrétű jelenség, amely az emberiséget fejlődésének különböző szakaszaiban végigkíséri, és különféle formákban nyilvánul meg. Értelmezhető a társadalmi valóságból való menekülést szolgáló fantáziaképként vagy álomként, illetve minden olyan tevékenységként, amely enyhülést és megnyugvást hoz a mindennapi kötelességek és az élet rutinszerű terhei alól. Az ilyen jellegű tevékenység pozitív is lehet, és hozzájárulhat a pszichés regenerációhoz. A szerzők mellett érvelnek, hogy az eszképzizmus mint jelenség három összetevőből áll: (1) honnan menekül az ember, (2) hová menekül, és (3) milyen módon, milyen eszközökkel vagy technikákkal valósul meg a menekülés.

Az eszképzizmus motívuma különösen hangsúlyossá vált a 19. század végén és a 20. század elején, az európai – köztük az ukrán – irodalom radikális megújulásának időszakában, amelyet a művészi gondolkodás és világlátás átalakulása, a kispróza tematikájának és problematikájának bővülése, valamint az egyén belső világa iránti fokozódó érdeklődés jellemezett.

A tanulmány bemutatja, hogy a főhős teljes lelki újjászületésének témája – Platonid Jakimcsuké, aki korábban dorbézoló életmódot folytatott és a kényelmes városi civilizáció híve volt – Bohdan Lepkij „Мій товариш” [Az én barátom] című novellájában központi szerepet kap. Egy misztikus látomás, egy „profetikus” álom hatására, amelyben szerelmi vetélytársa halálának tanúja lesz, a hős radikális átalakuláson megy keresztül: egy távoli faluba költözik, pap lesz, és az ember természet- és vallásellenes elidegenedésének bírálójává válik. A novella szerkezete az ellentét elvére épül.

Kimutatásra kerül az is, hogy Bohdan Lepkij „Хочу писати” [Írni akarok] című miniaturje és Mihajlo Kocjubinszkij „Intermezzo” című novellája hasonló problémakört, hőstípust és hangulati világot tár elénk. Mindkét mű főszereplője alkotói válságot él át, különböző okokból, s számukra az eszképzizmus a lelki gyógyulás és a pszichés egyensúly helyreállításának egyfajta „pszichoanalitikus” stratégiájává válik.

A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy az eszképzizmus motívuma különös jelentőségre tesz szert és új megnyilvánulási formákat ölt a 19. század végi és a 20. század eleji ukrán kisprózában. Lepkij és Kocjubinszkij hősei az értelmiség és a művészvilág képviselői, reflektív alkutú, bonyolult lelkivilággal rendelkező személyiségek, akik válságállapotokat élnek át. „Az én barátom” című novellában a hős egy misztikus látomás hatására kiábrándul a városi civilizációból, és a faluba menekül, hogy az érintetlen

természettel összhangban, új életértelmet találjon; ez a menekülés a térbeli és a belső, vallásos eszképzizmus kombinációjaként értelmezhető. Az „Írni akarok” és az „Intermezzo” lírai hősei művészek, akik a természethez fordulnak lelki egyensúlyuk helyreállítása és válságuk leküzdése érdekében. Ezekben a művekben a menekülés ideiglenes jellegű. Az „Írni akarok” hőse alkotói kimerültségében képzeletben menekül a természet titokzatos szépségébe (a belső, képzeletbeli eszképzizmus példája), míg az „Intermezzo” főszereplője a pusztai tájban való magány révén és a traumatikus élmények tudattalanból való kiszorításával győzi le belső konfliktusát (a térbeli, pszichoterápiás funkciójú eszképzizmus példája). Az elemzett novellák problémavilága tanúskodik a szerzők érdeklődéséről a korabeli európai filozófiai irányzatok iránt, valamint arról a törekvésükről, hogy a modern európai irodalom szellemében alkossanak.

Kulcsszavak: *eszképzizmus, modernizmus, pszichologizmus, kispróza, impresszionizmus, filozófiai problémák, ukrán irodalom.*